

NORMAN MANEA 70

Un mare scriitor român, afirmat pe meridianele lumii

În multe țări europene și pe continentul american. Motivele afirmării sale sunt ușor de ghicit - inaderența la rigorile propagandei „peceriste” și, probabil, originea sa etnică, fiind cunoscută orientarea național-comunistă din ultimul deceniu al existenței regimului de la București. Într-un interviu acordat traducătorului Sean Cotter și reprodus în „Observator cultural”, nr. 172/10 iunie 2003, scriitorul face unele mărturisiri inedite despre experiența sa începând cu stabilirea în patria adoptivă, S.U.A., în anul 1988. Este remarcabil faptul că Manea scrie și astăzi în limba română, ocupându-se cu asiduitate de găsirea unor traducători „pe gustul său” pentru versiunile în engleză, franceză, germană, italiană. Altfel nici nu s-ar explica celebritatea pe care a cucerit-o în mediile respectivelor limbi. Într-unul dintre ultimele volume publicate înaintea plecării din țară, *Pe contur* (1984), Norman Manea afirma că „unitatea spirituală a unui popor este, înainte de toate, una de limbă”, ceea ce concordă cu atitudinea multor intelectuali evrei „naturalizați” în limba română (un exemplu ilustrat fiind Z. Ornea, care afirma și confirma prin activitatea sa acest deziderat). „Am luat cu mine Patria”, declară Manea, considerând că scriitorii se deosebesc, în primul rând, prin limbă și nu prin „etnie, religie, sex, convingeri politice sau opțiuni erotice”. „Pentru cine a supraviețuit Holocaustului și dictaturii comuniste, supraviețuirea literară ar putea să pară o chestiune frivolă”, declară el în interviu. Totodată, el recunoaște că supraviețuirea scriitorului, în orice condiții, este devorantă prin consumul enorm de energie și iluzii. Spre deosebire de Iosif Brodsky, care a adoptat limba engleză, ca și de Milan Kundera, care a început să scrie în franceză, Manea nu a vrut să-și „standardizeze” stilul, preferând să-și rescrie unele proze (de exemplu, romanul *Plicul negru*, cunoscut cândva la presiunea cenzurii din România) decât să scrie direct în engleză.

Este, de asemenea, interesantă relația lui Norman Manea cu lumea germană, pe care a cunoscut-o locuind o perioadă acolo și vizitând-o în multe rânduri. „Holocaustul a înlăturat definitiv Germania de destinul evreiesc... Heine credea că evreii și germanii sunt cele două popoare etice ale Europei, care vor constitui o cetate a spiritualității. Ironia sa mereu vie dispăruse cu totul când afirma că până și vechea Palestină fusese o Germanie a Orientului”, citează Manea într-un interviu publicat în Revista „22” (nr. 27/4 iulie 2000). Într-un cimitir evreiesc din Berlin, cineva i-a spus: „Aici este întreaga istorie a Germaniei”. Manea îl citează și pe Gershom Scholem, care

afirma că „dialogul evreo-german a fost mereu într-o singură direcție”. Și totuși, la 20 de ani de la Holocaust, Hannah Arendt afirma că se simte în continuare germană, prin educație și cultura asimilată. Aceasta este drama identității duble a evreului în Diaspora. Chiar și Norman Manea, revenit din Transnistria la Rădăuți, după război începe să învețe limba germană cu un profesor particular. „Nazismul nu acoperă și nu esențializează întreaga istorie germană... dar nici nu este cu totul străin poporului german (cum susțineau comuniștii)”, opinează scriitorul.

Născut la 19 iulie 1936, la Burdujeni - Suceava, Norman Manea a fost deportat cu familia în decembrie 1941, în Transnistria. După război, a locuit la Rădăuți, apoi a absolvit Institutul de Construcții din București, lucrând ca inginer până în 1974. Debutul literar a avut loc mai devreme, în 1966, în „Povestea Vorbii” a lui Miron Radu Paraschivescu, publicând în continuare zece volume de proză, eseuri, fiind distins cu Premiul Asociației Scriitorilor din București, al Uniunii Scriitorilor (acest premiu a fost anulat de Consiliul Culturii, în 1984). Heinrich Böll, laureatul Premiului Nobel, la care aspiră cu îndreptățire acum și Norman Manea, i-a susținut prezența în Germania, prin publicarea unor traduceri și prin prietenia sa generoasă. După 1989, i-a apărut în România: *Plicul negru* (ediție revizuită, Ed. Fundația Culturală Română, 1996); *Octombrie, ora opt*; *Despre clovni - Dictatorul și Artistul*; *Fericirea obligatorie* (Ed. Apostrof - Cluj); *Casa Melcului* (Ed. Hasefer, 1999); *Întoarcerea huliganului* (Ed. Polirom, 2003); *Plicuri și portrete* (Ed. Polirom, 2006).

NORMAN MANEA: Anii de ucenicie ai lui August prostul (Ed. Cartea Românească, 1975); *Octombrie, ora opt* (Ed. Dacia, 1981); *Plicul negru* (Ed. Cartea Românească, 1986 - reeditat de Editura Fundației Culturale Române, 1996); *Roboterbiografie* (Göttingen, Steidl, 1987); *Fenster zur Arbeiterklasse* (Göttingen, Steidl, 1989); *Training fürs Paradies* (Göttingen, Steidl, 1990); *Der Trenchcoat* (Göttingen, Steidl, 1991); *Die Trennwand* (Göttingen, Steidl, 1991); *Thé de Proust* (Albin Michel, 1990); *Le bonheur obligatoire* (Albin Michel, 1991); *October, eight o'clock* (New York, Grove Press, 1992); *On clowns: The Dictator and the Artist - Essays* (Grove Press, 1992); apariții în „L.I.”, ed. rom.: *Sarajevo - sală de curs* (18/1996)

23, un scurt eseu, „Incompatibilitățile”, în care Manea se referea la „cazul” lui Mihail Sebastian, cu care încearcă să se identifice, desigur, în alte coordonate de timp, cu motivații puțin diferite. Norman Manea a simțit la timp falsitatea propagandei comuniste, trecerea, cu perversă perseverență, la un naționalism extremist, în haine vechi, „marxiste”, în care nu-și mai găseau loc intelectualii onești, inclusiv „minoritarii” evrei.

Citându-l pe Freud, Norman Manea susține că într-un evreu care nu cunoaște nici limba *Bibliei* și nu este nici religios rămâne mult din ceea ce înseamnă identitate evreiască. Este un punct de vedere realist, aplicabil la numeroși evrei. „Indiferent dacă îți place sau nu, indiferent dacă place altora sau nu, rămân un scriitor român”, a declarat, totodată, Norman Manea și s-a ținut de cuvânt. Cărțile îi stau măturie.

[...] Cei care mi-au publicat cărțile de care amintesc nu sunt „România” care m-a expulzat sau din cauza căreia am plecat eu însumi, ci, așa zice, opusul acesteia. Ei nu reprezintă nici

Dintr-o convorbire cu NORMAN MANEA, realizată de SHAUL CARMEL

acea Românie postcomunistă, care, ca și exilul românesc, a continuat să trimită, în ultimul deceniu, agresive salve de urmărire „extraterritorialului” care sunt. Sunt recunoscător editurilor de care ai amintit pentru publicarea cărților. Aș menționa, în mod special, că recenta conlucrare cu Editura Polirom a fost una dintre cele mai încurajatoare surprize românești ale ultimilor ani. Există, este drept, și încercări de „recuperare” oficială. De pildă, Primăria Municipiului Suceava m-a numit, recent... „Cetățean de Onoare” al orașului meu natal. Înduioșătoare recunoaștere, și-a spus, emoționat, bucovineanul care sunt. Relatarea „debaterilor” din Consiliul municipal oferă, însă, o revelatoare lectură a felului în care continuă să gândească cei aflați la putere. Deși primiseră din timp „dosarul candidatului”, controversate consilierilor în legătură cu „evreul emigrat în America” n-au putut fi încheiate, se pare, decât printr-o intervenție drastică de tipul: „Gata vorbăria! Așa vrea Partidul, așa rămâne!...”. Formularea sună, azi, desigur, total diferit: „Dacă are șanse la Premiul Nobel, nu mai avem ce discuta!...”. Un consilier oficial PSD izbutise, totuși, slavă Domnului, să precizeze că, dat fiind că la 13 ani fusesem un pionier devotat, nu vede cum puteam fi persecutat de regimul comunist (precizez că eu am părăsit țara la 50 de ani) și că Antonescu nu a persecutat evreii din Bucovina, ci doar i-a trimis în Transnistria. Pare o glumă cvasisinceră, dar am citat din ziarul local. Nu o pacoste, oare, pentru batăi consilierii să-și bată capul cu asemenea încurcături?

Despre Norman Manea...

• ZIGU ORNEA:

„Bunul nostru coleg, dl Norman Manea, stabilit în străinătate în 1986, a făcut carieră literară impresionantă departe, în Apusul Europei și în S.U.A. Cărțile sale au fost și sunt traduse în mai toate limbile de circulație, recoltând un eclatant succes. Este, și nu cred că greșesc, cel mai răsunător și stabilizat succes pe care l-a obținut dincolo de fruntarii opera unui scriitor român în ultimul deceniu. Din păcate, iubitul nostru coleg e acum mai cunoscut în străinătate decât în țară...”

• ROBERT BOYERS:

„Norman Manea s-a născut într-un orașel-târg din Bucovina, în 1936. Tatăl său era fiu de brutar, iar mama, fiică de librar. După cum scrie Manea, evreii din acea provincie «vorbeau atât românește, cât și nemțește, bucurându-se de un contact neîntrerupt cu populația românească». La fabrica de zahăr unde lucra tatăl lui Manea trudeau, de asemenea, «străini - cehi, nemți și italieni», comunitatea dând semne că devenea din ce în ce mai cosmopolită. Ordinele de deportare emise în 1941 de către autoritățile române fasciste i-au expediat pe evreii Bucovinei în lagărele de concentrare din Transnistria, Ucraina, curmând iluziile inspirate de lungul experiment cosmopolit [...]. Rezistența lui Manea la afectare și la mit ia forme diverse”.

Cuvântul

Unitatea spirituală a unui popor este, înainte de orice, una de limbă. Scriitorul se află în chiar centrul de foc al matricei, simțire și cuget, specifice (implicite) unui loc și timp anume. Imponderabilele pe care scriul le focalizează în miraculoasa sinteză a creației sunt liniile de forță ale unui inconfundabil, variat și dinamic portret colectiv, reverberând, ca o adevărată epură spirituală, din însăși harta țării, căreia cuvântul îi condiționează și istoria și geografia. „Ca să schimbăm, acum, întâia oară, sapa-n condei și brazda-n călimară...”. (Din vol. „Pe contur”, Editura „Cartea Românească”)

Despre Kafka

Despre țara în care s-a născut, Kafka scrie rar. Când se referă la limbă - adică la adevărata Patrie pe care a locuit-o - el vorbește despre „imposibilități”. Într-o scrisoare către Max Brod, Kafka enumera trei imposibilități ale scriitorului evreu de limbă germană. De orice limbă, se înțelege, ceea ce înseamnă în orice Patrie, de vreme ce este vorba, de fapt, cum spune Kafka, de „chestiunea evreiască sau disperarea în legătură cu ea”. Kafka se considera el însuși un produs al imposibilului, pe care l-a recreat continuu, ca poezie, deci ca viață, cu o magică și austeră angajare. Cele trei imposibilități kafiene ar fi: imposibilitatea de a nu scrie, imposibilitatea de a scrie în germană, imposibilitatea de a scrie altfel. Kafka adaugă acestora o a patra, atotecuprinzătoare imposibilitate, anume: „imposibilitatea de a scrie”, ceea ce se traducea, în cazul său, în imposibilitatea de a trăi, imposibilitatea de „a îndura viața”, cum ne relatează o pagină de jurnal. „Întreaga mea ființă este orientată spre literatură... în clipa când o abandonez, încetez a exista. Tot ceea ce sunt, și nu sunt, este rezultatul acesteia”. Puțini au fost cei care și-au avut patria atât de dramatic încastrată în scris ca evreul Franz Kafka, scriind în dragă, în germană - felul său paradoxal de „a trece de partea lumii” în lupta cu sine însuși. „Nu sunt decât literatură și nu pot și nu vreau să fiu altceva”, repetase el adesea [...]. (1984)

NORMAN MANEA

Îmi amintesc că, prin anii '80, Norman Manea colabora la „Revista Culturii Mozaic”. Astfel, în nr. 615/15 ianuarie 1987, publica un articol intitulat „Holocaustul în literatura română”. Trebuie reținut faptul că în perioada 1945-2005 s-a scris puțin

despre Holocaustul din România, iar recunoașterea sa a fost certificată abia prin Raportul Comisiei Wiesel, înființată în 2004. Norman Manea remarcă, totuși, existența unor scrieri în perioada 1944-1950, cu valoare documentară, autori fiind Marius Mircu (despre pogromurile de la Dorohoi, Iași, din Bucovina și Basarabia), Matatias Carp (*Cartea Neagră*, în care este amintit și pogromul de la Sărmaș, provocat de fasciști unguri), I. Ludo, Lucian Boz (se referă la soarta evreilor din Franța), Aurel Baranga, Arnold Dagan (despre Transnistria), rabinul H. Guttman (despre pogromul din București), F. Brunea-Fox (de asemenea, despre pogromul de la București), Mihail Sebastian cu *Jurnalul* său apărut fragmentar în „Revista

Despre literatura Holocaustului

Fundațiilor” din 1945, apoi, tot fragmentar, în „Manuscriptum”, nr. 2/1976, nr. 4/1978 (a apărut complet abia după 1989). Despre atmosfera antisemită premergătoare Holocaustului a scris Lucrețiu Pătrășcanu, în „Problemele de bază ale României” (ed. II, 1945). Acest subiect este tratat și de Eugen Ionescu în „Scrisori din Franța” („Revista Fundațiilor”, martie 1945), text reluat, în franceză, în volumul *Présent passé - passé présent* (Ed. Mercure de France, 1968). Gala Galaction nota în *Jurnalul* său, în 1942, de Roș Hașana: „Israel, tu nu vei pieri”, iar în 1944 își mărturisea bucuria salvării „poporului adoptiv” (așa îi numea pe evreii bunul creștin Galaction). Au mai scris despre Holocaust Margareta Sterian (versuri), Eusebiu Camilar (romanul *Negura*, 1949), Sergiu Dan (*Unde începe noaptea*, roman republicat recent la Ed. Hasefer, ca și povestirea „Roza și ceilalți”), Ieronim Șerbu (*Calea Văcărești sub teroare*), Emil Dorian (*Otrava*, apoi *Jurnalul* publicat în 1998 la Ed. Hasefer), Cella Serghi (*Cartea Mirunei*, 1945, fragmente în „Revista Fundațiilor”). Mihail Sadoveanu surprinde, în povestirea „Păuna mică”, un moment al deportării evreilor. Din dramaturgie, Norman Manea menționează *Muzică de balet*, de Felix Aderca, și *Noaptea sângelui*, de Isaia Răcăciuni.

Un scriitor român la Academia de Artă din Berlin

La 29 aprilie 2006, Norman Manea a fost votat ca membru al secției de literatură a *Academiei de Artă* din Berlin. *Academia de Artă din Berlin* este urmașa *Academiei Prusace de Artă*, înființată în 1696 de împăratul Friedrich al III-lea și considerată în acel timp „a treia din Europa (după Paris și Roma), prima în Germania” [...]. (Din revista „22”, mai 2006)

Norman Manea - laureat al Premiului Internațional „Nonino” pe anul 2002

Un juriu internațional, din care au făcut parte Adonis, Ulderico Bernardi, Peter Brook, Luca Cendali, Raymond Klibansky, Emanuel Le Roy Ladurie, Claudio Magris, Morando Morandini, V.S. Naipaul, Giulio Nascimbeni și Ermanno Olmi, a acordat, în unanimitate, *Premiul Nonino 2002* scriitorului român Norman Manea, pentru *Opera Omnia*.

Pagină realizată de BORIS MARIAN

